

prvih samovoljno sestavljeni liki, ki jih je družil kipar samo po zakonih kiparstva, da vzbujajo v gledalcu kiparsko čutne, razpoloženske odmeve. Oblika in gmota delujeta sedaj na gledalca neposredno in zbudita v njem soobčuteno razpoloženje, ne da bi jima pripravljalo pot pripovedništvo, kakor pri stvarnostnih kiparjih. Laurens je zavestno odvrigel pomagalo stvarnega videza. Kadar oblikuje telo, mu ni na tem, da prikaže resnično telo. Vse kiparsko delo mu je v tem, da ustvari kiparsko mišljeno gmoto telesa. Tudi stvarnostni kiparji delajo to, vsaj pri preučevanju oblike. Zato so prav oblikovne studije najpopolnejši kiparski likovni izraz. Ko pa začno likovno in snovno postavljeno gmoto obdelavati, se spet oddaljijo od kiparstva in preidejo v pripovedovanje. Laurens pa se temu izogne na ta način, da razbije telo in ga nato združi v nove skupke, ki zbujejo v gledalcu s svojo nestvarno telesnostjo nova, nepričakovana razpoloženja.

Razvoj strojastih naprav za likovno ustalitev stvarnega sveta je privedel do absurda stvarnostne težnje likovnega umetnika — rokodelca. Samo spretna izdelava likovnega dela je postala le večšina, ki jo mora imeti vsak umetni obrtnik. Stvarnostna likovna umetnost pa je izgubila svojo življenjsko nujnost, ker je izgubila svet, ki ga je doslej upodabljala. Zato je živa umetnost nestvarna. Izza sveta, ki je neposredno dostopen čutom in ga moremo oblikovati zato tudi s stroji, lečami in kemikalijami, je svet, ki ga danes komaj zaznavamo, ker leži pregloboko v nas samih in nismo radi tega prisluškovali vanj. Zaradi tega nam je tako neznan kakor bitja s tujih zvezd. Živa umetnost pa je posegla s polno dlanjo vanj in ga postavila pred nas, da se ga naučimo gledati. Mi pa molčimo, morda skomignemo z rameni, morda se glasno zasmujemo. In tudi to je prav! Kajti ob prelomih je bilo vedno dosti zasmehljivih nevernikov in le majhna je bila srenja vernih in delavnih.

Bogo Pregelj.

Kritika

France Veber: Nacionalizem in krščanstvo. Kulturna pisma Slovincem. V Ljubljani, 1958. VII + 239 s. Založil Ivo Peršuh.

Ta knjiga, ki je izšla konec lanskega leta, globoko posega v aktualne probleme sodobnega kulturnega in ideološkega prizadevanja. Prav danes lahko opazimo, da se ob teh vprašanjih razhajajo vsak v svojo smer vodilni duhovi kakor tudi širše mase, čeprav se zdi, da je v današnji dobi bistveno izgubila na pomembnosti stara alternativa: za ali proti bogu. Moderni Voltaire bi svojo revolucionarnost gotovo naperil na hvaležnejši objekt kakor je cerkev, ki se vidno umika s svetovnega odra v parter, odkoder pošilja od časa do časa S. O. S. klice v obliki enciklik. Tudi klic: *Ecrasez l' infâme!* bi veljal najbrže drugi sili, kakor je v Voltairjevih časih. Vendar bi bila pretirana trditev, da se vodi ta ogorčena borba med obema glavnima svetovnjima frontama popolnoma brez ozira na religiozno in specialno na krščansko vprašanje.

Danes opazujemo v posebnó razločnih oblikah pojav, da vsepovsod vstajajo in stojijo pred ljudstvom „vodniki in preroki“, ki kažejo zbeganim in hipnotiziranim množicam legitimacijo in katekizem, ki naj vsebuje kakor sionski dekalog vse edino pravilne odgovore na vsa dovoljena vprašanja o problemih naroda, države, kulture, svetovnega nazora itd. Ta sugestibilnost širših mas bo v zvezi z dejstvom, da današnji neproblematični človek ne mara odprtih vprašanj in meditacij, ampak hoče le fiksne rešitve, brez ozira na to, kdo in na kakšen način mu jih daje. V nasprotju s človekom prejšnjih časov noče današnji človek več globokega razmišljanja, ampak išče le kratkih, udarnih rešitev. Za podroben študij velikih

zgodovinskih tokov in oseb mu manjka smisla in časa, ampak se zadovoljuje s krilatico ali anekdoto. Nesporno je tudi, da moderni človek izgublja na globini in pridobiva na širini.

Znanstveniki, ki so si izbrali za življenjski poklic, raziskovati vse mogoče oblike javljanja človeške psihe, pa so poklicani, da z mirno nevtralnostjo usmerijo svoj teoretični reflektor na oder življenja, ki ga morajo analizirati v vsej pestri polnosti, če nočejo ostati le katedrski filozofi. Tako je nastala tudi ta Vebrova knjiga. Tu tudi opazimo, da je Veber prvič posvetil vso knjigo reševanju problemov, ki so bližji dnevnemu življenju, kakor ekskluzivni teoretičnosti „zeleni mize“. Moja naloga ni vrednotiti, kako se mu je posrečil poskus analize odnosov med nacionalizmom in krščanstvom. Nakazati hočem k nekaterim problemom le še možnosti eventualnih drugačnih rešitev, ki pa seveda nujno ostanejo subjektivno pobarvane.

Poprej pa naj podam glavne stavke in misli iz Vebrove knjige, da se pokažejo vsaj obrisi tega dela.

„Vsa navidezna nasprotja med nacionalizmom in krščanstvom zadevajo le njune nebistvene strani, kajti svojo pravo luč dobita obe misli šele v simbiozi vzajemnega sodelovanja. Pravo notranjo osnovo je dal nacionalizmu šele nastop krščanstva s postulatom človeka kot izjemnega, izvenprirodnega bitja v stvarstvu. Ker ravno tega nadprirodnega svojstva materializem ne prizna, je torej edini načelni nasprotnik naslovnih pokretov. Kjer nacionalizem, tam izginejo krščanske in nacionalne kulturne vrednote. Tako se prikaže nacionalizem tudi kot socialni kolektivni odsev krščanske misli. Mnogi vzroki so za razumevanje velike razširjenosti današnjega materializma: teoretični idealisti so v praksi materialisti, gospodarski karakter našega časa; materializem se bori za odpravo privilegijev, kar ga privede v demokratične politične oblike, večne vrednote so danes izgubile svoj pomen. Vsi ti razlogi se pa takoj obrnejo proti materializmu, če jih začnemo motriti z vidika priznanja dvojne narave človeka, prirodne in duhovne. Tako je n. pr. demokratizem možen le z idealističnega vidika, ker sicer zdrkne v diktaturo. V ostalem pa je ves ta materializem le bežna prikazen, ki se dotika le v njej strani človeka, ker bi nujno moral pomeniti konec vsega resničnega nacionalizma ali krščanstva. — Prenos tega na svetovni nazor zahteva od vsakogar, ki ga hoče oblikovati, tudi opredelitev človeka z ozirom na njegovo načelno mesto v vesoljstvu. V eni potezi mora obsegati pogled na svet in življenje. Povedati nam mora, da človek ni samo „svet v malem“, mikrokozmos, ampak je zaradi svoje duhovne narave tudi edini izkustveni „svet v velikem“, makrokozmos. Zavest te izvenprirodnosti je tu imenovano „veliko doživetje“. Z mnogimi citati iz evangelijev je razvidno, da krščanstvo jasno loči dve naravi človeka, ko govori o telesu in duši. Telo je podvrženo sorodstvu dednosti, uničljivosti, smrti. Edino človek kot nadprirodno bitje ima dostop v svet moralnosti. Žival ne more biti hudobna, krivična, ker ni oseba. Tudi zapoved ima edinole pri človeku smisel. Tudi nacionalizem mora sloneti na priznanju te dvojne narave človeka; v živalstvu še ne dobimo nacionalizma, ker tudi ni te duhovne narave. Na liniji same prirodne narave prihajamo preko družine do plemena, rase, na liniji duhovne narave pa pridemo do čiste ideje človečanstva. Prav nacionalizem pa mora obe ti naravi družiti. In prav v tem, da je notranja skladnost obeh naslovnih pokretov v potrebi načelnega priznavanja obeh narav človeka, se pokaže njuna interna sorodnost. Isti stvarni čut, ki me informira o vnanji prirodi, me po duhovni strani točno opozarja tudi na to, da sem jaz — oseba vse kaj drugega kot ostali tvorni svet. Vendar se da opaziti, da je izhodišče krščanstva bolj v duhovni naravi, človeka jemlje

kot individuum in je onostransko usmerjeno. Nacionalizem pa izhaja bolj iz prirodne narave, človeka jemlje v kolektivnem smislu in je seveda zasidran v tem svetu. Če se torej ljudje po svojih dispozicijah značaja nagibajo k enemu ali drugemu pokretu in nastanejo med njimi kaka trenja, s tem še vedno ni porušena ta idejna bližina obeh misli, kajti tudi te naštete razlike so bolj izhodiščne kakor vsebinske. Še zgodovina trdi, da je postala nacionalna misel šele z nastopom krščanstva res zavestna in živa, kakor je v ostalem sploh krščanstvo pogoj pravemu nacionalizmu, ker je pri človeku prirodna narava brez ustrezajoče duhovne prazna.

V komparaciji s stanom se pokaže, da je narod namen življenja, stan pa le sredstvo. Oblika čustvovanja pri narodu je ljubezen, pri stanu pravica. Pokazano pa je, da je vsak pojem pravice vezan na predhodni pojem ljubezni. Obe čustvi spadata izključno v osebno sfero, prav tako kot je pri ljubezni le človek lahko pravičen in samo proti človeku.

Dvojnosti prirodne in duhovne narave odgovarja tudi dvojnost svobode: prirodne in duhovne, t. j. vnanje in notranje. (Prirodna so: jetnik v celici, potrnost, razigranost; duhovna: svoboda naroda, kulture itd.).

Čeprav mora narod tudi ohraniti vnanjo, prirodno svobodo, vendar si mora poleg politične svobode priboriti z neprestanim duhovnim vzgajanjem tudi notranjo, psihološko svobodo, s katero si tudi prvo lahko ohrani.

Pregled sodobnih struj pokaže petero glavnih ideoloških sistemov, od katerih ima vsak svoj „prav“, toda ravno v pretiravanju svoje resnice zaidejo v zmote. Rasizem pozna samo prirodno, biološko vzajemnost in izvaja le iz nje vse ostale svojstveno človečanske principe življenja. Nacionalizem kljub priznavanju duhovne narodne oblike življenja le preveč oslanja te oblike na samoprirodno, biološko svojstvo in jih tudi jemlje le kot sredstvo za čim uspešnejši razvoj prirodne strani človeške narave. Korporativizem pretirava poudarjanje važnosti stanovske narave človeka; človek ne živi zato, da kruh dela, ampak ga dela zato, da ga je. Individualizem pa zopet greši v tem, da vidi samo poedinca, brez vsakega ozira na kakršenkoli kolektiv. Edino prava misel bi bila tista, ki bi v sintezi združila vse to, kar je pozitivnega v teh sistemih. Prav ta misel pa je krščanstvo, ki človeka nikdar ne poniža na stopnjo sredstva, ampak se vedno bori za svojstveno duhovno naravo človeka.

Slednjič je obravnavan tudi za nas Slovence in naš čas nadvse važen problem malega naroda. Mali narod se mora te svoje malosti, ki sicer nima vrednostnega ali kulturnega pomena, tudi v polni meri zavedati. Veliki narod ima posegovalno naravo. Pravica mu postane često le izraz lastne moči, morala mu je termometer oborožene sile; zanj je značilna širina življenja, v umetnosti se razvija dramatskoepski tip. V nasprotju s tem pa je mali narod prilagojevalno nastrojen; ima oster čut za pravico in moralne principe, v umetnosti mu odgovarja lirični tip. Ker se mali narod po prirodni strani ne more postavljati ob bok velikemu, je torej zanj nujno, da ubere pot čim večje kulture svoje duhovne narave, smer neprestanega ponotranjevanja. Predvsem se mora otresti materialističnega pojmovanja človeka in družbe. Za mali narod bi pa bila vsaka skrajnost teh peterih zmot naravnost pogubna. Resnične potrebe malega naroda se tudi na tej točki krijejo z resničnim krščanskim pogledom na človeka in družbo.“

Te vrstice bodo sicer komaj zadostovale za siluetni obris obravnavanega dela, vendar sem jih navedel zato, da si čitatelj tudi iz navedenega lahko ustvari samostojno presojo dela.

V tej knjigi se je Veber spustil iz sfere brezčasnih zakonitosti, koder hodi sicer, v svet subjektivne empiričnosti. Ob drugih knjigah lahko rečeš: to je prav, to ni prav. Ob tej priliki pa moremo kvečjemu reči: tako misli on, tako pa lahko mislim jaz. Poleg vsega tega še sam izrecno pravi, da ne bo „nabiral tega, kar so že drugi nabrali“. Loteva se teh problemov „po svojih potih“. S psihološkim, filozofskim načinom hoče „spoznati ali vsaj zaslutiti oni delež nacionalne in krščanske misli, ki ga imata v samem življenju človeka“. Knjiga predstavlja lepo urejen venec svojstvenih izsledkov, med katere so pomešane neštete trditve, ki so skoraj istovetne s samim prepričanjem, katerim bo marsikdo odrekal objektivno veljavnost; ves ta venec pa je pripet na žico glavne teze, da se imata nacionalizem in krščanstvo kakor hrib in dolina in da eno ni mogoče brez drugega.

Največjo sorodnost med nacionalizmom in krščanstvom naj dokazuje dejstvo, da morata oba priznati duhovno naravo človeka, na podlagi katere sta obe misli sploh načelno mogoči. Če so kdaj med zastopniki obeh struj kaka nasprotstva, so samo med „posilistikristjani“ in „posilinelacionalisti“. Tej strogi načelnosti utegne skrhati ostrino pomislek, da tudi pojem trgovine zahteva priznanje duhovne narave človeka; med živalmi in trgovino bi bil to logični skok, če bo kdo sklepal, da sta prav zaradi tega to dva najbolj sorodna pojava. Materializem je označen kot edini nasprotnik obeh pokretov, ker ne prizna duhovne narave človeka. Prenesimo to zopet na trgovino in njeno nujno duhovno naravo, pa se bomo zopet začudili, ko bomo vedno srečali trgovino in materializem hoditi z roko v roki. Ta razpravljanja o materializmu tudi pogrešajo tega, da niso našeti ideologi in zastopniki, ki človeku odrekajo duhovno naravo. Prav tako se nam včasih vzbuja vtis, da je zamenjan z navadnim utilitarizmom.

K pisateljevim osnovnim razlikam med krščansko in nacionalno mislijo bi mogoče ne bilo popolnoma odveč nekaj pripomb. Tako n. pr. vidimo, da ima krščanska misel značaj pasivnosti, vdanosti, kontemplativnosti, nacionalna misel pa je aktivna, kreativna, eksekutivna. Nacionalna tudi ne kaže nobene povezanosti ali odvisnosti od kake nadprirodne, metafizične sile. Objekti nacionalnega čustvovanja so omejeni na same pripadnike istega naroda, medtem ko so objekti krščanske ljubezni načelno neomejeni. Ali z drugimi besedami: kot Slovenec ljubim samo Slovenca in ne še zraven mogoče Kirgiza. Če sem pa kristjan in če gledam samo s tega vidika, moram Slovenca enako ljubiti kakor Hotentota ali Eskima. Iz tega pa že sledi nadaljnja razlika v posrednosti obeh ljubezni. Kristjan bo rekel: Ljubim te, ker si človek in ker mi to ljubezen bog ukazuje. Nacionalno čustvovanje pa govori: Ljubim te zato, ker si Slovenec. Vidimo torej, da krščanska ljubezen daleč ne dosega tiste neposrednosti kot nacionalna, je nekako bolj vsiljena, medtem ko je nacionalna bolj elementarna, spontana. Nadaljnja osnovna posebnost vsake ljubezni je v tem, da se vzbudi šele takrat, ko je objekt že dan. Osebo vzljubim pač šele takrat, ko je že tu, ko jo poznam. Tudi nacionalni tip ljubezni se vzbudi ob že konkretno danem narodu. O krščanski ljubezni pa se zdi, da mora čakati v človeku zaprta kakor v akumulatorju do prve prilike, ko jo človekova duhovnost pošlje v promet; potencialna energija, ki jo zunanji povod spremeni v kinetično.

Zelo subjektivna je trditev, da je postala „prava nacionalna misel šele po nastopu krščanske misli res zavestna in živa“, kar naj tudi sledi iz „njunega soglasnega razmerja“. Kljub vsem dokazom namreč še ni jasno razvidno, da bi bila

med nacionalizmom in krščanstvom kaka kavzalna zveza, da bi celo prvi moral zrasti iz drugega kakor grozd iz trte. Če prav vidim, tudi zgodovina prepričevalno upravičuje naše dvome v zgornjo trditvev. Kakšna je bila n. pr. pomembnost in odločilnost krščanstva na nastanek Herderjeve narodnostne filozofije, na Fichtejeve govore o nemškem narodu, na krute poljske boje za narodno emancipacijo, na italijansko piemontsko gibanje, na zavesten nastanek srbskega naroda v prejšnjem stoletju? Kakšna je vloga krščanstva na borbe za nastanek in obstoj narodne individualnosti na Kitajskem, na današnje arabsko gibanje? In pri nas. Ali je bilo krščanstvo res načelno nepogrešljiv in nujen faktor za prebujenje slovenskega naroda, za oblikovanje in obrambo slovenskih narodnih svojstvenosti, za slovenski jezik in kulturo? Če imata kdaj nacionalizem in krščanstvo kake skupne tone v nastopanju, bi bila to gotovo preostra logična konkluzija, če bi mislili, da lahko nastane samo direktno iz drugega, ali morda samo zato, ker slovnita oba na zahtevi duhovne narave človeka.

Prav tako se ne bo vsakdo strinjal s trditvijo, da „kjer narodi, tam stanovi, ali vsaj stanovsko delo in narobe“. Evidentno je namreč, da imata nacionalizem in stanovstvo vsak svoje ločeno področje. Pri prvem gre predvsem za svobodo, pri drugem predvsem za kruh; z drugimi besedami: pri prvem gre za elevertično vrednoto, pri drugem za hedonsko. Pravilno pa je poudarjeno bistvo stanu v njegovem zgolj sredstvenem značaju v življenju. To je namenjeno vsem poizkusom korporacijske ureditve države. Globok in resničen je stavek, da je „pravica osnovni čustveni usmerjevalec dejanske stanovske vzajemnosti, ljubezen pa nacionalne“. Dvomim pa, da bodo vsi delili z Vebrom mnenje, da „kjer ni ljubezni, tudi vsaka prava pravica izgine.“ Vsi vemo, da zaslišimo klice po pravici iz kakega tabora po navadi ravno takrat, ko v razmerju z nasprotnim taborom ne vlada ravno največja ljubezen. Ko zahtevajo mali narodi svoje pravice od velikih, jih ti najbrž ne obsipajo s pretirano ljubeznijo. Vsiljuje se nam naravnost misel, da kjer bi gospodovala sama pravica, tam gotovo ne bi ostalo nič prostora za ljubezen; in narobe: kjer bi kraljevala sama ljubezen, bi tudi pravica ne imela nobenega opravka. Vse to pač zato, ker je ljubezen strogo emocionalni pojem, pravica strogo intelektualni in radi tega nimata med seboj nobenih načelnih vezi. Vse pogodbe, kupčije, zakoni (*leges*) so kvečjemu osnovani na pravici, skoraj nikoli pa ne na ljubezni, vsaj v direktnem smislu. Dejstvo bo, da med obema pojmomoma ne bomo našli kavzalne zveze.

V sicer zanimivem poglavju o svobodi nekoliko moti prevelika načelna zgrajenost ene svobode na drugi; duhovne na telesni, vnanje na notranji. Tu se spomnimo na poseben primer svobode, ki se ne ujema s tem sistemom in je radi tega „izjema“: Ko sem zaprt v sobi, je to tip vnanje-telesne nesvobode, s tem pa je kljub temu lahko ohranjena v vsem sijaju notranja duhovna svoboda, ko se lahko na kak način uveljavljam v smislu največje etične pozitivnosti.

Med glavne zmote našega časa je prišteti tudi nacionalizem, kadar stopi njegova prirodna, biološka komponenta preveč v ospredje in če postane gojitev te komponente pomen, namesto sredstvo. Po vsem tem se utegne znajti človek, ki se bo vprašal: Ali je popolnoma izključeno, da z druge strani tudi krščanstvo ne zajadra med glavne zmote našega časa, posebno, če v prevneti pozornosti na duhovno naravo človeka popolnoma izgubi z vida njegovo telesnost? Če je mogoče še malo metafizika, se bo vprašal: Ali je gojitev religiozne narave v človeku zanj sredstvo ali namen?

V boleznih dneh, ko je velika država že držala nož nad grlom malega, pogumnega naroda, ko so si evropski Pilatje že umivali roke nad usodo pravičnega, je nastalo zadnje, zaključno poglavje o problemu malega naroda. Malemu narodu je tu prisojena prilagojevalna funkcija, velikemu posegovalna. Prav radi tega da je mali narod tako podvržen zahtevi po čim izrazitejšem ponotranjevanju, ki naj ga obvaruje pred propadom. Predvsem se pa mora čuvati „materialističnega pojmovanja človeka in družbe“. Da pridemo v vsem tem na jasno, moramo o življenju naroda strogo ločiti njegovo kulturno in politično stran. V političnem življenju mora mali narod res nastopati trnjevo prilagojevalno pot, ki mu jo včasih diktirajo sence topov in piš avionov. Tu veljajo strogi matematični zakoni o smeri diagonale v paralelogramu sil. Tu ne obvaruje malega naroda pred suženjstvom še tako „ponotranjevanje“ in zavračanje materializma. Pač pa mali narod lahko suvereno, kar najbolj posegovalno nastopa v svetu kulture, znanosti in umetnosti v smeri čim močnejšega oblikovanja lastnih narodnih, sestavnih bitnosti (jezika, literature itd.). Le tu bi prišla v poštev kaka posebna vrsta ponotranjevanja.

Zavedam se, da je v tem skopem prikazu labilnih točk te knjige moralo ostati mnogo interesantnih problemov neobdelanih. Knjiga je tudi sicer polna raznih psiholoških utrinkov in je bogata vsestranske življenjske problematike, ki se zajeda v naš čas. Prepričan sem, da jo bo tudi tisti, ki se ne strinja z osnovnimi tezami, bral z zanimanjem in koristjo, če ima poleg osebnega svetovno-nazorskega prepričanja še gibčne možgane. Zato ta knjiga ne zasluži, da bi ostala prazna dekoracija v knjižnici vaškega župnika ali podeželskega trgovca.

Mirko Hrovat.

Dr. Jože Rus. Jedro kočevskega vprašanja. Zgodovina, sedanost in bodočnost kočevskega gospodarstva in njegovih prirodnih in socialnih podlag. Izšlo v Kočevskem zborniku. 1938. Str. 151—173.

Dr. Jože Rus, ki ga poznamo iz njegovih razprav o naši Dolenjski, je v Kočevskem zborniku obdelal gospodarske razmere te, za znanstvenega raziskovalca in za političnega delavca na vse zanimive deželice. Avtor sega nazaj v zgodovino tja do prihoda kočevskih Nemcev v naše kraje. Na podlagi skrbno zbranega gradiva prikaže nastanek in razvoj domače obrti in krošnjarstva, ki se je v spremenjeni obliki ohranilo do današnjih dni. Po Valvasorju se je v 17. stoletju pečalo s suho robo 12 kočevskih vasi. Privilegij prodajanja suhe in lončene robe ter sukna in platna pa so dobili Kočevarji in Ribničani že l. 1492. od cesarja Friderika III. Na trgovino s kupivnim in ne z doma izdelanim blagom so Kočevarji prešli nekako v 18. stoletju. — Posebno pozornost posveča avtor današnjim gospodarskim razmeram. Tu so zbrani nekateri, za proučevanje agrarnega vprašanja dragoceni podatki. Tako ugotavlja, da so v kočevskem sodnem okraju redili l. 1857. 12.829 govedi in 5728 prašičev; l. 1921., po 64 letih, pa 9.008 govedi in 3236 prašičev. Torej v času, ko je naša agrarna proizvodnja prenesla težišče s poljedelstva na živinorejo, je v tej pasivni deželici živinoreja nazadovala. Isto rakovo pot je šlo tudi poljedelstvo. Saj je bilo Kočevsko nekako do Napoleonovih vojn izvozna dežela žita, zlasti pšenice, ki so jo izvažali v Italijo. Šele moderna prometna sredstva, ki so zvezala Italijo z velikimi svetovnimi žitnicami — Rusijo in Ameriko — so privedla do tega, da se je moral mali kočevski producent umakniti močnejšemu konkurentu. Danes moremo v vsaki vasi na prste prešteti tiste hiše, kjer jedo doma pridelan kruh. (I. B. Pogled na Kočevsko. Sodobnost. 1938. VII.—VIII.)

Razvoj kapitalizma je na Kočevskem težko prizadejal domačo obrt, prevoznitvo in tudi agrarno proizvodnjo. Ni pa dal spodbude za razmah novih gospodarskih panog, niti ni starih tehnično v dovoljni meri dvignil. Kočevsko gospodarstvo je že dolga desetletja stagnantno, kar ima za posledico, da so se novi rodovi kočevske mladine izseljevali. Slična stagnacija velja za vso Dolenjsko, kjer kapital prav tako ni našel privlačnih možnosti investicij, je pa posredno razjedal staro gospodarstvo življenje. V kočevskem sodnem okraju je zaradi tega naraslo prebivalstvo v 73 letih (1817—1890) samo za 5,4%. Od l. 1890.—1910. pa je celo padalo. Slično gibanje prebivalstva velja za Belo Krajino (1817—1910) ter za sodne okraje Ribnico, Velike Lašče, Žužemberk, Novo mesto in Metliko (1890—1910).

To je gospodarski okvir, v katerem se je razvijalo življenje in oblikovala duševnost ljudstva na Kočevskem, tako nemškega kot slovenskega, priseljenega kot relativno avtohtonega. Zato bi pomenilo podcenjevati gospodarsko življenje, če bi zaostriili kočevski problem v psihološki problem doseljenih Nemcev in domačih Slovencev ter ga postavili iznad tega okvira. Res je, da so neke razlike med Kočevjarji in Slovenci. Prvi so navajeni na nekoliko višji življenjski standard, več se izseljujejo; drugi so skromnejši, njihova volja in trud, preriti se na skopi kočevarski zemljici, sta večja. Toda bistvenih razlik, ki bi jih mogli zaostriiti v socialno antitezo, med ljudstvom obeh narodnosti ni. Šovinistična vzgoja Kočevjarjev v „Herrenvolk“ je inspicirana od zunaj; gre za trenutno pijanost, za seme, ki je padlo na rodovitna tla spričo naših neurejenih razmer.

Antiteza, ki ne odpira perspektive mržnje in medsebojnega grizenja med preprostim ljudstvom, je druga: to je ljudska zveza Slovencev in Kočevjarjev zoper tuje rentierje, brezdelneže, zoper kneza, agente razdora in sploh vse sile, na katerih je krivda, da je ta deželica zaostala in periferna, da morajo njene mlade moči v svet s trebuhom za kruhom. Kakor se ta antiteza čudno čuje v tem času slepe mržnje, potujčevanja in žilavega odpora peščice naših domačinov, je vendarle realna. Saj so v povojni dobi že sedeli slovenski kmetje skupno s kočevskimi v odborih gozdnih in pašniških zadrug, ki so vodile borbo za Auerspergov gozd. — V tem je jedro kočevskega vprašanja.

Dr. Rus ugotavlja, koliko zemlje je na Kočevskem v pušči, ker je Nemci nočejo dajati Slovincem v najem, vsaj zavednim Slovincem ne. Zato predlaga, da „se moramo složno pri koreninah lotiti usmerjene gospodarske politike in izvesti prav radikalno agrarno reformo. Popiše naj se vsa zemlja, ki leži v pušči, zlasti pa zemlja v tujino izseljenih posestnikov, in napravi pregled zemljišč, ki jih dajejo v Jugoslaviji bivajoči posestniki vedno le drugim v najem. Prve vrste zemlja naj se razlasti in razdeli med potrebne domače interesente, zemlja druge vrste pa naj se posebej obdavi.“ (Str. 193).

Za ta predlog je brez dvoma vsak zaveden Slovenec. Bati se je le, da bi si od tega osamljenega ukrepa, ki gre na roko agrarnim interesentom, preveč obetali. Potrebni je še brez števila ukrepov, ukrepov, ki bodo vsi ustrezali ljudskim potrebam. Tudi napredna rešitev knezovega gozda, kot glavnega objekta ágrarne reforme, spada mednje.

I. Bratko.